

передбачає автономний, самостійний розвиток кожного з суб'єктів відношення, незалежно навіть від ситуативного піднесення авторитету в суспільстві того чи іншого суб'єкту відносин у різні періоди розвитку людської цивілізації. Ця модель, передбачаючи невторчання сторін у сфери компетенції іншої, виключаючи конфліктні відношення, водночас не означає режиму консервативної замкнутості чи самоізолюваності, а припускає умови діалогу, обміну інформацією, запозичення і критично-творчого використання ідей іншої сторони тощо.

Посилання

1. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988.
2. Енцикліка «Fides et Ratio» святішого отця Івана Павла II про співвідношення віри й розуму/ Віра і розум – двоє крил людського духу. Матеріали наукового колоквиуму по енцикліці Папи Римського Івана Павла II «Віра і розум». – К.: Кайрос; Свічадо, 2000.
3. Мочалов И. И., Оноприенко В. И. В. И. Вернадский: Наука. Философия. Человек / Кн.1. Наука в исторических и социальных контекстах. – М.: ИИЕТ им. С.И.Вавилова РАН, 2008.
4. Наука / Католическая энциклопедия: в 4-х т. – Т.3. – М.: Научная книга; Изд-во францисканцев, 2007.
5. Ньютон И. Математические начала натуральной философии. – М.: Наука, 1989.
6. О церкви в современном мире. Пастырская конституция / Документы II Ватиканского собора. Изд. 3-е. – М.: Паолине, 2004.
7. Степин В.С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации / Вопросы философии. – 1989. – №10.
8. Степин В.С. Философская антропология и философия науки. – М.: Высшая школа, 1992.
9. Уайтхед А. Наука и современный мир / Уайтхед А. Философская мысль Запада. – М.: Прогресс, 1990.
10. Философско-религиозные истоки науки / Под ред. П.П. Гайденко. – М.: Мартис, 1997.
11. Эйнштейн А. Наука и религия / Собрание научных трудов. – М.: Наука, 1967.

Віталій Докаш (Чернівці)

ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ: ІСТОРІЯ, ФОРМИ ВИЯВУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНКУЛЬТУРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті розглядаються сутнісні характеристики протестантського модернізму та основні етапи його еволюції. Проводиться аналіз ліберальної теології і неоортодоксії, які

започаткували нові підходи до інтерпретації засадничих принципів християнства. Пропонується новий образ архітекτονіки та ідеології українського протестантизму, який виник в умовах глобалізації та інкультурації.

Ключові слова: протестантизм, релігійний модернізм, ліберальна теологія, неоортодоксія, український протестантизм.

Vitaliy Docush

PROTESTANT MODERNISM: HISTORY, FORMS OF DISPLAY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND INCULTURATION OF UKRAINIAN SOCIETY

The article deals with the essential characteristics of Protestant modernism and the main stages of its evolution. The analysis of liberal theology and new orthodoxy which established modern approaches to the interpretation of the fundamental principles of Christianity. A new image architectonics and ideology of Ukrainian Protestantism that arose in the context of globalization and inculturation.

Keywords: Protestantism, religious modernism, liberal theology, neoorthodoxy, Ukrainian Protestantism

В останнє десятиліття спостерігається висока динаміка розвитку протестантських організацій, які за кількісними показниками на 2012 р. мають 10003 громад (28,7 % всієї релігійної мережі в Україні, поступаючись за кількістю лише УПЦ). За три останні роки до цього періоду їх деномінаційний простір зріс на 1531 громаду (на 15,3 %). У 2002 р. ця цифра складала 3177 громад (31,8 %) [7, с. 53; 2, с. 17]. У 2013 р. за дослідженнями Центру Разумкова до протестантів себе відносили 0,8 % опитаних [15, с. 27], а в 2014 р. уже 1 % [19, с. 19].

Такий динамічний розвиток релігійної мережі і зростання кількості прихильників пов'язано, на нашу думку, з рядом об'єктивних факторів. По-перше, ще з часів Реформації протестантські деномінації несуть дух свободи та принципи індивідуальних форм самореалізації на відміну від колективних форм організації духовного простору, які пропонують традиційні церкви. По-друге, протестантизм був і сьогодні залишається європейським явищем, яке в умовах глобалізації й інкультурації докорінно змінює релігійний простір, оскільки пропонує новітню інтерпретацію як світоглядних засад, зокрема есхатології, так і новітні форми релігійного культу та духовних практик. Тобто можна вести мову про протестантський модернізм в теології та культовій практиці, який є відповіддю на екзистенційні виклики часу.

Перш ніж вести мову про протестантський модернізм, доцільно дати визначення релігійного модернізму та причини його виникнення.

Модернізм релігійний (лат. *modernus* – сучасний) – напрям в теології, який наполягає на необхідності своєчасного оновлення віросповідання, культової практики і організації церкви у відповідності із змінами соціально-політичного і культурного контексту. Вважається, що найбільш масштабним проявом модернізму стала діяльність великих реформаторів 16 ст. (М. Лютера, Т. Мюнцера, Ж. Кальвіна), які радикально переглянули традиційну догматику Католицької церкви і заснували новий різновид християнства – протестантизм.

З того часу протестантизм проявляє себе як найбільш динамічна, не скована єдиною авторитарною владою, релігія. Цю місію в подальшому продовжила німецька школа біблійної критики і ліберального богослов'я кінця 18 – початку 19 ст. (Ф. Шлеєрмахер, А. Рітчль, А. Гарнак та ін.). Центральна ідея, яку пропагували модерністи – «перенесення небесної гармонії» на землю, побудова на ній «Царства Божого», позбавленого від соціального зла.

Протестантський модернізм пов'язаний з проголошенням «соціального Євангелія (*Social Gospel*)». Він є проектом деміфологізації Р. Бульмана, на зміну якої пізніше прийшла протестантська неоортодоксія [12, 13].

Підкреслимо, що основи протестантської неосхоластики були закладені сподвижником М. Лютера Ф. Меланхтоном, який написав ряд трактатів, в яких систематизувалось протестантське віровчення і розроблялась лютеранська доктрина. На розвиток та модернізацію протестантської богословської думки справили суттєвий вплив філософські погляди Г. В. Лейбніца, Х. Вольфа, І. Канта, С. К'єркегора, М. Бубера, М. Хайдеггера, ідеї екзистенціалізму і філософської антропології, з одного боку, та позитивізму (філософії досвіду, аналітичної філософії й й структуралізму), – з іншого).

У своєму поступі до модернізму протестантська теологія пройшла ряд етапів: *ортодоксальна теологія* XVI ст. (М. Лютер, Ж. Кальвін); *неопротестантська* чи *ліберальна теологія* XVIII–XX ст. (Ф. Шлеєрмахер, А. В. Рітчль, Е. Трьоль); *теологія кризи* чи *діалектична теологія* (К. Барт, П. Гіллх, Р. Бульман); *радикальна* чи «*нова теологія*» (Д. Бонгьофер) [18, с. 581].

Важливо зазначити, що програма протестантського модернізму була обґрунтована ліберальною теологією. Ліберали бачили основне своє завдання в модернізації релігії у відповідності з соціальним контекстом, а тому проповідували ідею перетворення християнського вчення на конкретну програму вирішення соціальних і моральних проблем; вони створили образ «ліберального» історичного Христа.

Відмінною рисою лібералізму було бажання адаптувати релігійні ідеї до сучасного мислення, перевести їх на зрозумілу термінологічну мову. Істотним елементом ліберального модернізму є відкидання релігійної віри, заснованої лише на одному авторитеті. Будь-яка віра,

вважали ліберали, повинна вивірятися розумом і досвідом, а сам розум повинен бути відкритим для сприйняття нових фактів та істин [6, с. 384].

Достатньо радикальними в модерністському дусі можна вважати дві ідеї Ф. Шлеєрмахера: а) релігія є сферою почуттів і шляхом у безкінечність; б) Ісус Христос з'явився не для того, щоб викупити людські гріхи, а щоб стати вчителем, вчити на своєму прикладі, сформувавши у людей усвідомлення його як досконалої особи, що дає їм шлях до досконалості, а отже й спасіння [18, с. 385].

Вагомий внесок у розвиток ліберальних ідей вніс німецький протестантський богослов і екзегет А. Рітчль. Центральним поняттям «рітчлеанства» є Царство Боже, але воно мислиться не в традиційному дусі, а як Царство вільного духу нації і раси. Завдання теології, як його бачив богослов, полягає в тому, щоб привести традиційне християнство у відповідність із світорозумінням сучасної людини. Метою теології, він вважав, – «християнську філософію», яка повністю відповідає потребам досконалості, моральної і духовної релігії [18, с. 397–399].

Ліберальні ідеї соціалізації християнства та соціального оптимізму побудовані на принципах моралізації суспільства. Вони отримали свій розвиток у русі соціального евангелізму, основоположником якого був американський пастор і реформатор І. Раушенбах. Центральна ідея вчення цього богослова – реалізація принципів християнської справедливості. Теологія Раушенбаха приземлена, в ній відсутня ідея заступницького викуплення, буквально сприйнятого пекла і другого приходу Христа. Він підтримував ідею про необмежені людські можливості, новозавітні ідеї справедливості.

Специфічним для модерної теології лібералізму є те, що його представники мріяли побудувати світ, де буде панувати дух братерства, любові й справедливості. Церква, за цим вченням, повинна займатися не спасінням окремих грішників, а організацією колективних дій з удосконалення суспільства. Питання ставилося кардинально: «Слід турбуватися не про загробне життя, а про покращення земного, і тоді Христос, і християнські цінності переможуть у всьому світі» [18, с. 403–404].

Хоча ці ідеї лібералізму втратили популярність в перші десятиліття ХХ ст. із-за економічних і політичних криз та в першу чергу із-за Першої світової війни, у певній мірі вони відродилися та розвинулись в 20 рр. в неоортодоксії. Подальший розвиток ліберальних теологічних ідей був пов'язаний з проблемами відносин науки і релігії, питаннями моральності та гуманізму [18, с. 582].

«Нова ортодоксія», вона ж «діалектична теологія» («критичне богослов'я») чи теологія «Слова Божого» або ж «теологія кризи» – це та термінологія, яка й характеризує цей напрям. Основні принципи протестантської неоортодоксії були започатковані К. Бартом в його «Коментарі до Послання Римлянам». Однак, неоортодоксія як рух і

вчення скоріше всього виникла завдячуючи працям С. К'єркегора. Іншими представниками цього напрямку можна вважати Е. Брунера, Р. Бультмана, Ф. Гогартена, Ч. Додда, Р. Ніббура, Дж. Робінсона, П. Тілліха, Е. Турнейзена.

Обґрунтування ідей неоортодоксії відбулося в 1921–1922 рр. у працях Ф. Гогартена («Релігійні рішення»), Е. Брунера («Досвід знання і віри»), Е. Турнейзена («Достоєвський»), другому виданні «Коментаря» К. Барта.

Неоортодоксія представлена в сучасному богослов'ї рядом напрямів, які, за нашими переконаннями, можна звести до 4-ох: бартіанство, демофілогізація християнства, теологічний екзистенціалізм, американська теологія.

Ведучи мову про неоортодоксію як форму модернізму протестантської теології, слід сказати, що на думку В. Гараджі, це була спроба звільнити релігійний світогляд від баласту минулого, від тих його елементів, які успадковані від архаїчної картини світу, що представлені в релігійній міфології. Відтак, йшлося про спробу перекласти «об'явлення Боже» на сучасну мову або те, що Бультман називає, «деміфілогізацією».

Слід мати на увазі, що засновник неоортодоксії К. Барт не просто очолив цей рух, але й змінив акценти євангелічного богослов'я, започаткованого Ф. Шлеєрмахером як переорієнтацію від Бога (об'єкта) до людини (суб'єкта) у інший змістовний вимір – назад: від суб'єкта (Бога) до об'єкта (людини). К. Барт специфічно розумів завдання теології: не лякати апокаліптичними загрозами, а допомогти людині зрозуміти життя і знайти в ньому шлях. Те, що віруючий живе у цьому світі відповідально, не виключає, за його концепцією, що він крокує до Божого Царства, божественного світу й справедливості. Співробітництво суспільства і церкви, переконаний він, йде на користь двом суб'єктам [18, с. 420–421].

Відтак, у концепції Барта були закладені основи «теології процесу», яка представляє Бога як такого, що знаходиться в постійній динамічній взаємодії зі світом, а не перебуває поза світом [1].

Певні елементи модернізму ми спотрігаємо і в працях священника – конгрегаціоналіста Ч. Додда («Реалізована есхатологія», «Тлумачення четвертого Євангелія»), який увів в обіг принцип «реалізованої есхатології», використовуючи який, він знімає проблему майбутніх апокаліптичних катастроф. Додд вважав, що притчі Ісуса Христа ми повинні розуміти в контексті його життя; прийдеши Царство через Нього вже відбулося, новий вік відмітив свій початок. У Христі таким чином вже реалізувалася історія спасіння і власне есхатологія [18, с. 426].

Певні елементи модернізму вніс у протестантську теологію учень Гарнака та екзегет Р. Бультман, який зробив спробу перевести есхатологічні міфологеми Біблії на зрозумілу мову (т.зв. деміфілогізація Біблії – авт.). На думку Бультмана, теологія ХХ ст. потребує

концептуального апарату, щоб зробити новозавітне Об'явлення доступним для сучасної людини («Новий Завіт і міфологія»). Деміфологізацію теолог розумів як відкидання застарілого світогляду. Завдання деміфологізації, за Бультманом, не відкинути міф, як це зробили ліберали, а показати, яку сутність він ніс щодо екзистенціальних елементів життя людини. Біблійні міфи, переконаний Бультман, слід розглядати не як розповідь про ті чи інші реальні події, не як документи, що володіють історичною достовірністю, а лише як спосіб передачі людині найглибших істин.

Низку ідей неоортодоксального модернізму та реформаторства можна віднести до дослідницької діяльності німецького релігійного філософа та теолога П. Тілліха. Він, з одного боку, переосмисливши есхатологію, бачив «кінець історії» не як апокаліптичний колапс земного буття, а його подолання через соціальні зміни; з іншого боку, поставив питання про реінтерпретацію есхатологічних сюжетів Євангелії, яка б допомагала сучасним людям зрозуміти звістку про прихід Христа. Віра в Бога, переконаний теолог, не повинна замикає людину у світі вузько церковних інтересів. Він відкидав сам принцип відчуження релігійної сфери від інших. Теологія, на його думку, не може і не повинна ігнорувати цей світ із його проблемами. Навпаки, вона повинна шукати вирішення проблем людського буття в цьому світі [1].

Відповідь на проблеми часу Тілліх бачить в «теомії», тобто у «суспільства духовного відродження», в якому світська культура і релігія очищується від «високомірної і взаємної недовіри», спільно беруться за вирішення загального завдання відродження, пробуджуючи в людині відповідальність і творчу ініціативу, відновлюючи атрофовану віру в Бога. Теомія як образ майбутнього, на думку теолога, – це суспільство, в якому нинішня секуляризована і спустошена автономна культура наповнена втраченим нею, але стільки ж необхідним їй, релігійним началом. Це суспільство, в якому не буде роздвоєння мирського і духовного [18, с.434–436].

Якщо в початковий період свого становлення неоортодоксія була в основному христоцентричною, то в другій половині ХХ ст. вона знову стала схилитися до людиноцентризму, актуалізації ідей соціального оптимізму. Парадигмальною тенденцією для 60–70-х рр. можна вважати спробу протестантської теології сформулювати нове бачення людини та її перспектив. Піддається критиці протестантська антропологія, яка концентрується на слабкості людини, не звертаючи уваги на її можливості та силу. Тому в цей час у протестантському середовищі отримують розповсюдження спроби подолати трагічне відчуження людиною свого буття. В протестантську теологію приходить нова хвиля модернізму: богослови звертаються до «філософії надії». У зв'язку з НТП, кліматом розрядки 60–70-х рр. вони вносять в протестантську антропологію певну дозу оптимізму, акцент переноситься із з'ясування структур людського

існування на «дію», спрямовану у майбутнє. В центрі уваги такої концепції людини знаходиться надія, мрія, очікування, спрямованість у майбутнє, яке витікає із свободи Бога. Вишукуються можливості об'єднати біблійну апокаліптику з революційною утопією. Отримує свій розвиток рух теології надії, біля витоків якого був німецький теолог Ю. Мольтман, який під впливом філософії Карла Маркса написав книгу «Богослов'я надії».

Мольтман своєрідно вирішує проблему соціальних змін. Він, по-перше, ставить питання про ліквідацію рас, класів, національних церков, нерівності. По-друге, Церква у цьому процесі – Божий інструмент для проведення змін, формування майбутнього. З цих позицій у праці «Шлях Ісуса Христа» Мольтман звертається до проблем бідності, ядерної загрози та екологічної кризи. На думку богослова, Бог людині потрібен, щоб не просто очікувати майбутнього спасіння, а активізувати соціальну діяльність [18, с.440–442].

Ідеї соціального реформізму були притаманні й американській неоортодоксії, програму якої представляв прибічник християнського реалізму Р. Нібур, який свої погляди виклав у таких працях як «Моральна людина і моральне суспільство», «Природа і призначення людини». За його переконаннями, Біблія є більше соціальним порадником, ніж пророцтвом про кінець світу. Вона є методичним посібником для вирішення соціальних проблем та усунення несправедливості. Теолог, як і інші представники неоортодоксії, звертав увагу не на апокаліптичні речі, а на етичні питання, в рамках яких релігія повинна була вирішувати екзистенційні проблеми буття людини [5, с. 442].

Новітній протестантизм зі своїми течіями, тенденціями і формами вияву є найбільш різноманітним з усіх напрямів християнства. Від самого початку свого історичного існування й до сьогодні він переживає перманентну реформацію теологічних положень і способів практичної діяльності та організаційних структур. Динамічний, децентралізовано-плюралістичний характер сучасного протестантизму з усією силою виявляється в його теології, якій властива сильна диференціація доктрин. Протестантизм відчутно модернізує принципи, методологію та конкретні форми теологічного підходу до реальності. За всієї різноманітності напрямів і концепцій в теологічному полі домінує т. зв. «нова теологія», представники якої висунули варіанти такої концепції, яка б органічно вписувалась в сучасну дійсність. Головне завдання теології, за їх переконанням, полягає в тому, щоб примирити релігію з сучасним світом. Тому «нова» теологія насамперед прагне визначити актуальність християнської віри саме для земного життя людини.

Модернізм, який є продуктом глобалізації через інкультурацію докорінно змінив архітектуру та ідеологію українського протестантизму. Передовсім змінюється обличчя неофітів, які стають членами протестантських спільнот. Серед неофітів усе помітнішими

стають вихідці з «середнього класу», а також ті, кого приваблюють засадничі принципи й спосіб життя протестантизму – його раціоналізм і євангелізм. Достатньо великою у протестантському середовищі в умовах трансформації українського суспільства є питома вага молодих людей. Зростання молодіжного прошарку в протестантських громадах, на думку науковців, далеко не в останню чергу є результатом реалізації гнучкої й надто ефективної програми релігійного виховання та навчання дітей безпосередньо в родинях, що є запозиченням західного досвіду.

Дослідження також свідчать, що український протестантизм є здебільшого міським явищем, що засвідчує його високий освітній рівень та високі вимоги до рівня богослужінь та культової практики.

В останні десятиліття протестанти буквально «увірвалися» у суспільний простір. Адвентистам, баптистам, п'ятидесятникам і меншою мірою свідкам Єгови, вдалося втілити у життя конкретні й досить значущі милосердницькі та добродійні проекти, пов'язані із опікуванням людей похилого віку, хворих, самотніх, сиріт, ув'язнених [10, с. 193–196].

Протестанти взяли серйозний курс на створення привабливого образу церкви на різних рівнях сприйняття: суспільства, локального оточення, окремого індивіда. До прикладу, Церква АСД України заявляє, що вона має виступати здоровим, єдиним, життєрадісним організмом, який дає не лише есхатологічну, а й земну перспективу. Церква має досить конкретну соціальну доктрину, яка включає таку суспільну діяльність: впровадження здорового способу життя; залучення до миротворчої роботи; опрацювання моделі співпраці з усіма конфесіями; знаходження свого місця у відродженні духовної культури; піднесення суспільної моралі; масштабна милосердницька і харитативна діяльність; допомога потерпілим від стихійних лих чи техногенних катастроф тощо [10, с. 198; 11, с. 394].

Виконуючи свою легітимізуючу функцію в суспільстві, Церква АСД зосереджує свою увагу на тому, щоб віруючі зі всією відповідальністю ставились до покращення економічного стану країни, сплачували податки, розвивали бізнес та створювали нові робочі місця, встановлювали гідні умови праці та її відповідну оплату, підтримували соціальні програми [11, с. 403].

Соціальна концепція адвентизму базується на співпраці й партнерстві Церкви і держави, громадських і релігійних організацій. Соціальне служіння передбачає надання людині духовної, гуманітарної, соціальної і правової допомоги. Церква АСД вважає за необхідне «не лише спонукати кожного з віруючих до виявлення добродійності й милосердя, а й закликає всіх до солідарності, участі в громадських і благодійних організаціях для утвердження в суспільстві ідеалів Божественної любові й милосердя» [11, с. 412–413].

Дієву милосердницько-добродійну діяльність організовують в нових демократичних умовах п'ятидесятники, запозичуючи досвід

західних демократичних країн. Так, вони створили 50 місій, що поєднують євангелізацію із соціальною працею. Виняткова увага надається підготовці власних кадрів, духовній освіті, релігійному навчанню дітей. Така діяльність форматизується структурою модернізації і відображається у духовному сегменті церкви [10, с. 199].

Модернізм в протестантизмі передбачає й нові підходи до діяльності релігійних організацій та духовних закладів, виконання духовних практик. До прикладу, в семінарії Церкви ХВС м. Чернівці використовуються закордонні видання для навчання: Курс лекцій «Душепопечение в церкви». Під редакцією І. І. Раймер [14]; «Решение жизненных проблем. Христианский подход». Під редакцією Дороті Л. Джонс [14]; «Пізнаючи божий задум. Рациональне та біблійне бачення найскладніших проблем сучасної молоді». Під ред. Дона Шмірер та Лели Герберт [20]. Ці видання розглядають проблеми взаємовідносин в суспільстві, сім'ї та побуті, інтимні відносини, підготовку до дорослого життя та шлюбу, рекомендації для формування лідерських якостей. Студентів семінарії готують до викладання «Християнської етики», виконання соціально значущої діяльності [10, с. 208].

Глобалізація, як і її результат – інкультурація призводить до зміни форм релігійного культу та релігійних практик в протестантському середовищі. Характерними для нього стали розлогі, емоційно насичені молодіжні заходи. Ця емоційність знаходить вияв у т.зв. «святковій релігійності», що набирає форму величезних мітингів, фестивалів, на кшталт – «Всесвітніх днів молоді», які збирають мільйони молодих людей з усього світу [8, с. 160].

У протестантському середовищі достатньо популярними є також такі духовні практики як табірні збори, молодіжні форуми, програми з профілактики алкоголізму, паління та наркоманії, раціонального харчування та здорового способу життя [11, с. 373, 375].

Як висновок, зауважимо, що сучасний протестантський модернізм динамізує життя релігійної спільноти, робить його більш насиченим і привабливим, поєднує у своїй діяльності як релігійний, так і освітній простір.

Посилання

1. Борозенець Т. А. Сучасна цивілізація в оцінці протестантської теології [Електронний ресурс] / Т. А. Борозенець – Режим доступу: <http://www.kievrfo.org.ua/index.php/2011-12-21-23-44-19/2012-01-11-14-31-07/435-2013-07-30-10-05-06>
2. Годичное совещание. Украинская Унионная Конференция Адвентистов седьмого дня. Програма и повестка дня. – Киев, Украина, 18-20 декабря 2000 г. – 142 с.

3. Годичное совещание. Украинская Унионная Конференция Церкви АСД. Евро-Азиатский дивизион. – Киев, Украина, 21-22 ноября 2012 г. – 137 с.
4. Джонс Дороти. Решение жизненных проблем. Христианский подход. – Irving, Texas, USA, 1994 – 343 с.
5. Докаш В. Нова ортодоксія в контексті есхато-хіліастичних ідей сучасності // В. Докаш. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія. – Київ – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – С. 407–444.
6. Докаш В. Проблеми теологічного модернізму і соціального оптимізму в есхатологічних вченнях представників ліберальної теології // В. Докаш. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія. – Київ – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – С. 383–407.
7. Докаш В. Релігійна мережа України в її інституціональних вимірах / В. Докаш // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – №1(7). – С. 50–56.
8. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття / В. Єленський. – Львів, Видавництво Українського католицького університету, 2013. – 504 с.
9. Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему: «Державно – конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку» 8 лютого 2011 р. – Київ, 2011. – С. 3–52.
10. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. // Редкол.: А. Колодний (голова та ін. – К.:, 1996-2004. т. 10 Релігія і Церква років незалежності України / за ред. проф. А. Колодного). Дрогобич: Коло, 2003. – 616 с.
11. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. // Редкол.: А. Колодний (голова), та ін. – Пізній протестантизм в Україні Т.6 (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови) // За ред.. П. Яроцького. – Київ – Дрогобич: Коло, 2007. – 632 с.
12. Кырлежев А. Современное религиозное сознание: между функционализмом и модернизмом [Електронний ресурс] / А. Кырлежев – Режим доступу: http://www.religare.ru/2_25303.html
13. Модернизм религиозный / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dic.academic.usf/endphilosophy/748/>
14. Раймер И.И. Душепопечение в церкви: Курс лекций. Книга 1: Основы. – Harsenwinkel – Germany, 2006 – 261 с.
15. Релігія і влада в Україні: Проблеми взаємовідносин. Інформаційні матеріали до круглого столу на тему: «Державно – конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік: рух до партнерства держави і Церкви чи до кризи взаємин?» 22 квітня 2013 р. – Київ, квітень, 2013 р. – С. 23–47.
16. Річна нарада Української Уніонної Конференції Церкви АСД. Євро-Азіатський дивізіон. – Київ, 21-23 листопада 2005 р.

17. Робсон Джеймс. Майже дорослі: пер. з англ. – «Нова надія», Львів, 2009. – 162 с.
18. Теология протестантская // Словарь философских терминов. Научная редакция профессора В. Г. Кузнецова. – М., Инфра. – М., 2007. – С. 581–582.
19. Україна – 2014: Суспільно – політичний конфлікт і Церква (інформаційні матеріали) – Київ, 2014. – С. 2–28.
20. Шмірер Дон, Лела Гілберт. Пізнаючи Божі задуми. Рациональне та біблійне бачення найскладніших проблем сучасної молоді. – «Нова надія», Львів, 2005. – 206 с.

Ольга Мельник (Житомир)

**«ПЕРШИЙ І ТРЕТІЙ РИМ» В КОНТЕКСТІ ІДЕОЛОГІЇ
«РУССКОГО МИРА»
І ВЕРИФІКАЦІЇ СУЧАСНОГО ВАТИКАНУ**

Стаття присвячена аналізу та висвітленню концепцій «Першого і Третього Риму» в контексті проекту «Русский мир» та з'ясовуються верифікації сучасного Ватикану.

Встановлюється імперська складова Першого і Третього Риму, вказується на зв'язок між ідеологемою «Москва – третій Рим» та геополітичною за суттю концепцією патріарха Кирила «Русский мир». Обґрунтовується думка про те, що доктрина «Москва – третій Рим» слугувала спрямовуючим чинником церковної і державної ідеології Російської імперії і лягла в основу ідеології «Русского мира». Простежено процес історичних невдач ідеї «Москва – третій Рим», що була розрахована на весь християнський світ, висвітлюється, що «Русский мир» РПЦ за задумом розрахований лише на східнослов'янські країни Східної Європи.

***Ключові слова:** «Русский мир», патріарх Кирил, ідеологема, Ватикан, «Москва – третій Рим», Перший Рим, імперія.*

Olga Melnyk

**«FIRST AND THIRD ROME» UNDER THE CONTEXT OF THE
«RUSSIAN WORLD» IDEOLOGY AND MODERN VATICAN
VERIFICATION**

The paper deals with the analysis and highlighting the concepts of First and third Rome under the context of the «Russian world» ideology and modern Vatican verification. The imperian segment of First and third Rome, interconnection between the ideologeme «Moscow – the Third Rome» and geopolitical in the essence concept of Kyryll patriarch. The process of historial fails of «Moscow the Third Rome» created for all the Christian world. It has